

ПРОБЛЕМИ РЕКОНСТРУКЦІЇ БУДІВЕЛЬ ШКІЛ у м. КИЄВІ

© Розумний С.В., 2013

Розглянуто та охарактеризовано проблеми функціонування існуючого матеріально-просторового середовища шкільної освіти. Проаналізовано його відповідність сучасним вимогам до нього за основними групами факторів.

Ключові слова: архітектура, реконструкція, школа, освіта.

This paper is devoted to the problems of the existing material and spatial environment of schooling, is analyzed its compliance with modern requirements to him by main groups of factors.

Key words: architecture, reconstruction, school, education.

Постановка проблеми

Суспільний прогрес незмінно ставить нові завдання перед освітою і навчанням і пред'являє сучасні вимоги до архітектури навчально-виховних установ. Матеріально-просторове середовище шкільної освіти в столиці давно перестало відповідати сучасним вимогам. Аналіз вказаної проблемної ситуації заслуговує на науковий розгляд.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням проблеми реконструкції шкільних будівель та їх мереж у системі міста в науці і в архітектурі займалися такі вітчизняні вчені: Е.Б. Дворкін, В.І. Єжов, О.С.Слепцов, В.В. Смірнов, В.І. Степанов.

Постановка завдання

Метою статті є аналіз невідповідності існуючого шкільного фонду м. Києва вимогам, що до нього ставляться за основними групами факторів, а також пошук можливих шляхів розв'язання цієї проблеми.

Вступ

Виховання та освіта поколінь – одна з найголовніших складових функцій людського суспільства. Розвиток сучасної цивілізації немислимий без виховання підростаючого покоління, отримання ним необхідного рівня освітніх знань, вироблення певної системи поглядів і формування нових життєвих установок особистості. Школа – це головний інструмент, базова ланка в освітній політиці української освіти, що є одним з найважливіших чинників національної безпеки і добробуту країни, благополуччя кожного громадянина.

Останнім часом особливої значущості набуває проблема реконструкції як окремих шкіл, так і всієї мережі загальноосвітніх закладів.

Праці, пов'язані з вивченням і розвитком шкільних будівель, можна розділити на дві групи. До першої групи можна зарахувати праці, пов'язані з дослідженням педагогіко-психологічних аспектів школи (зокрема педагогіка, психологія зорового сприйняття, семіотика архітектури тощо). До другої групи належать праці, присвячені розгляду безпосередньо проблем архітектури (типологія, архітектурна композиція, колористика тощо). Типологія шкільних будівель є достатньо

освоєною галуззю архітектурної науки. Проблеми архітектурного формування шкіл як типу громадських будівель ґрунтовно дослідили в радянський період такі вчені, як Е.Б. Дворкін, В.В. Смірнов, В.І. Степанов та ін. Натомість питання психології та педагогіки, що формують першу гілку наукової розробки шкільної тематики, викликають неабиякий інтерес і на сучасному етапі відроджуються. Сьогодні розроблено з десяток популярних педагогічних концепцій виховання та освіти дітей шкільного віку і кількість цих концепцій зростає. Інститут АПН ім. Сухомлинського розробив вітчизняну педагогічну концепцію «Життєтворчості». Більшість сучасних педагогічних концепцій активного виховання єднають спільні принципи: гуманізація та гуманітаризація освіти.

Актуальність реконструкції шкільних будівель має такі головні причини:

- Переважна більшість будівель шкільного фонду належить до категорії з фізичним (більше ніж 50 %) і підвищеним моральним (до 80 %) зносом.
- Можливість виділення нових ділянок під забудову практично вичерпано, а нові економічні умови не дозволяють залучати значні фінансові кошти на нове будівництво.
- Реконструкція будівель і споруд, зокрема шкіл, обходиться дешевше, ніж зведення нових будівель.
- У практиці проектних рішень реконструкції будівель шкіл користуються методичними та нормативними показниками, розробленими ще в радянський період, котрі не повністю враховують сукупність соціально-економічних та містобудівних умов, що з того часу значно змінилися.

Особливості державної політики на місцевому рівні у сфері реконструкції будівель середньоосвітніх навчальних закладів

Основний період розвитку мережі загальноосвітніх навчальних закладів столиці припадає на 60–90-ті роки минулого століття, що становить майже половину СЗШ, що функціонують нині. Чимало будівель навчальних закладів сьогодні в незадовільному технічному стані, вони нерідко мають низьку естетичну привабливість і невизначений інтер'єр. Для вирішення описаних вище проблем 25 травня 2011 року Київська міська рада затвердила програму "Освіта Києва. 2011–2015 рр." [1]. У складі програми виділено підпрограму «Оновлена школа», у якій наголошується на необхідності капітального ремонту, будівництві нових та реконструкції існуючих будівель шкіл. Наведено плани для розподілу бюджетних коштів на вищезгадані цілі.

Таблиця 1

Державна програма "Освіта Києва. 2011–2015 рр." [1]

Напрямок: Оновлена школа	Етапи виконання програми					Разом витрат на виконання програми
	2011	2012	2013	2014	2015	
Капітальний ремонт	49950,0	38700,0	29200,0	33400,0	28500,0	179750,0

Згідно з Програмою соціально-економічного розвитку м. Києва на 2011 р. (п. 3.4.6. «Розвиток сучасної та якісної освіти») «...пріоритетами на 2011 рік будуть збільшення потужностей навчальних закладів (у зв'язку із житловою забудовою міста та зростанням контингенту дошкільнят і школярів, яке очікується у середньостроковій перспективі через позитивну динаміку народжуваності дітей у м. Києві)...» [2].

Водночас, проаналізувавши дані статистичних матеріалів [4], котрі наводять фактичне використання бюджетних коштів на середню освіту, можна зробити висновок, що фактичні капітальні витрати на будівництво та ремонт становлять дуже незначний відсоток від загальних витрат на освіту. Ці витрати увійшли в адміністративні витрати освіти, що в сумі становлять лише 8,5 % від загальної кількості витрат.

Аналіз сучасного стану матеріально-просторового середовища середньої освіти у м. Києві

Шкільний фонд Києва на 85 % – це будівлі, збудовані в радянський період (переважна більшість – у 60–90-ті рр.). Близько 10 % становлять будівлі, побудовані до 1917 р. (зосереджені вони в основному у центральному районі Києва). Менше ніж 5 % залишається на сучасні шкільні будівлі, збудовані при незалежній Україні.

Наведені вище дані свідчать про значний фізичний і моральний знос матеріально-просторового середовища середньої освіти в м. Києві. Аналітичні дані підтверджуються результатами обстеження шкільних будівель і споруд. Інженерні вишукування, проведені інститутом НДППроектреконструкція, свідчать, що знос фундаментів окремих шкіл, збудованих у 30–40-ті рр. минулого століття, досяг 100 %, такі споруди є аварійними і становлять небезпеку для перебування у них людей.

Як показує аналіз матеріального середовища шкільних будівель Києва, середня нормована (розрахункова) площа на одного учня – в межах 3,7–4,7 м² (ДБН В.2.2-3-97** [3] вона становить 9–11 м²). Варто зауважити, що розрахункова площа на одного учня не однакова у різних районах Києва. Так, у новій забудові на Позняках, Троєщині, Харківському масиві розрахункові показники площі на одного учня близькі до нормативних, тоді як у районах зі сформованою забудовою, а особливо в центрі, розрахункові показники ще нижчі за наведені.

Однак, навіть за розрахункових показників площі, близьких до нормативних, рівень благоустрою шкільних ділянок в районах нової забудови залишає бажати кращого. Здебільшого шкільна ділянка в таких районах схожа на голий полігон, серед якого островом стоїть достатньо велика за місткістю школа. Часто озеленення ділянки на 90 % складається з газону, майже повністю відсутні дерева і кущі, що не відповідає чинним вимогам.

Важливою проблемою є перевантаженість шкіл. У окремих районах міста і досі не подолана проблема навчання у дві зміни. Це переважно райони старої сформованої забудови в середній частині і на периферії міста, а також райони садибної забудови. Зокрема це Стара Дарниця, Академмістечко, Нивки. Не так давно ці райони не входили в межі міста і обслуговувалися маленькими сільськими школами. Тепер ці колишні сільські школи отримали завантаження, що в рази перевершило проектні. Рівень обслуговування цих шкіл – питання, що заслуговує на окремий розгляд. Очевидно, що прямим шляхом розв'язання проблеми є будівництво нових та реконструкція існуючих закладів шкільної освіти.

Окрім перевантаженості, важливою проблемою є відсутність у батьків належного вибору шкіл серед представленої пропозиції або ж такий вибір є незначним. А це важливо, особливо якщо школи пропонуватимуть специфічні види обслуговування (різноманітні методики виховання, матеріально-технічне оснащення, комфорт, безпека, рівень фаховості персоналу, специфічні типи послуг тощо). Можливим способом вирішення вказаної проблеми може бути створення унікальних закладів шкільної освіти, котрі, окрім обов'язкового набору послуг, пропонують учням деякі специфічні види обслуговування або ж їх комбінації у вибраному співвідношенні. У поняття унікального шкільного закладу входить поняття спеціалізованого закладу, але є значно ширшим. Так, може бути спеціалізована школа з авторською методикою викладання чи з особливими вимогами до безпеки учнів тощо. Наявність об'єктивного вибору на основі вільної конкуренції істотно підвищить рівень шкільної освіти в Україні, а отже, і благополуччя населення. Це, своєю чергою, виправдає додаткові вкладення, пов'язані з обладнанням унікального закладу шкільної освіти.

Нормований склад приміщень шкіл міського замовлення не забезпечує розвитку профільного навчання для 9–11 класів (вимоги Закону про освіту) і введення занять ігровими видами спорту у програму фізичного розвитку школярів.

У якісному аспекті склад приміщень наявних шкіл не повністю відповідає сучасним соціально-педагогічним завданням навчання і виховання, і передусім не забезпечує необхідну для повноцінного проведення занять норму площі в навчальних приміщеннях (2,0–6,0 м² на учня). До того ж у складі шкільних приміщень практично відсутні спеціалізовані навчальні кабінети для учнів старших вікових груп, а площа і габарити спортивних приміщень не дають змоги проводити заняття легкою атлетикою, ігровими видами спорту і плаванням.

В абсолютній більшості шкіл не забезпечуються нормативні вимоги щодо молодших школярів. Немає окремих вхідних груп для молодших школярів, через що потоки учнів різних вікових груп перехреснюються. Поняття “навчальна секція” практично не втілюється у дійсність. Рекреації молодшої школи часто є транзитними для старших школярів. Відсутні додаткові поручні в огорожах сходових кліток для учнів молодшого шкільного віку. Також у більшості шкіл немає спальних приміщень для першокласників. Спальні не були передбачені радянським СНиП на школи і створити їх «з нічого», без суттєвої зміни планувального рішення школи, не видається можливим.

Поширеною практикою є улаштування гурткових, приміщень громадського харчування, а інколи й навчальних класів у напівпідвальних і підвальних приміщеннях. Звісно, така практика недопустима, але в умовах переповненості СЗШ вона існує.

Окремою проблемою є порушення норм пожежної безпеки, а саме: відсутність протипожежних дверей у сходових клітках, улаштування під маршами евакуаційних сходів господарських комор, забиті запасні виходи тощо. Часто перші поверхи шкіл заграбовані. У періодици навіть була стаття з цього приводу, де доводилася їх користь, мовляв, «грати» – безпека школи. Звісно, окрім гнітючого враження, образного уподібнення школи тюрмі, ґрати на вікнах навчальних приміщень суворо заборонені протипожежними нормами.

Серед інших проблем – непристосованість СЗШ до вимог людей з особливими потребами (зокрема людей з обмеженими фізичними можливостями). Так, в Києві нема жодної державної СЗШ, де функціонує ліфт. Варто зауважити, що ліфти в школах необов'язкові згідно з ДБН [3], проте на сучасному етапі розвитку суспільства така позиція нормативу є об'єктивно застарілою і потребує перегляду. Натомість улаштування пандусів у школах є обов'язковим, але не так багато шкіл у Києві, де всі сходи дублюються пандусами.

Варто згадати також і про психологічні особливості сприйняття архітектури шкільних закладів освіти Києва. Нині архітектура ЗНЗ практично не забезпечує школярам можливість самопізнання, виникнення зацікавленості, як одних з основоположних факторів формування здорового світогляду дитини. Особливості архітектури епохи тоталітаризму, котрий вважав людину гвинтиком у державній машині, різко контрастують із сучасними уявленнями про людину і її місце в державі та світі. Звідси відмінності у сфері виховання і освіти, що, своєю чергою, зумовлює формування відмінних від радянських поглядів на архітектуру шкільних закладів.

Вище викладено об'єктивні причини невідповідності шкільних закладів Києва вимогам, що до них ставлять. Варто згадати і про суб'єктивну думку людей. З 27 до 29 серпня 2011 Інститут Горшеніна провів телефонне опитування на тему: "День знань в Україні". Загалом за випадковою вибіркою опитано 1000 респондентів у віці від 18 років, у всіх обласних центрах України, містах Києві та Севастополі. У результаті дослідження з'ясовано, що майже половина українців (47,5 %) не задоволена матеріально-просторовим середовищем шкільної освіти.

Отже, проаналізувавши сучасний стан матеріально-просторового середовища середньої освіти в м. Києві, можна виділити декілька груп його характеристик, котрі не відповідають поставленим вимогам:

1. Містобудівні вимоги:

- Нерівномірність розвитку шкільної мережі.
- Перевантаженість шкільної мережі внаслідок ущільнення житлової забудови.
- Реорганізація різних за функцією територій міста під житлову забудову потребує відповідного розвитку мережі шкіл.
- Внаслідок автомобілізації змінюється транспортний каркас міста. Окремі житлові вулиці стають магістральними дорогами. Це вимагає коректування шкільної мережі. Існує необхідність розроблення нової принципової моделі організації шкіл у місті, не прив'язаної до поняття «радіус обслуговування».

2. Типологічні вимоги:

- Недостатня площа основних приміщень внаслідок збільшення норми площі на одного учня.
- Неповноцінний склад приміщень.

- Недосконалість зв'язків між окремими елементами композиційної структури школи.
 - Поява нових груп приміщень (спальні, вхідна група молодшої школи тощо).
 - Обов'язкова вимога розділення різновікових потоків школярів.
 - Застарілість архітектурних рішень заважає переходу на активні форми навчання і використанню технічних засобів навчання.
- Номенклатура шкільних будівель не відбиває реального різноманіття типів шкіл.
3. Соціально-демографічні вимоги:
- Переповнення ЗНЗ внаслідок зворотної залежності між кількістю шкіл і кількістю населення.
 - Брак приміщень початкової школи через зниження шкільного віку.
 - Брак закладів для тимчасового перебування дітей.
4. Педагогічні вимоги:
- Неврахування вікових особливостей дитини в наявних шкільних будівлях.
 - Сірість, безобразність шкільних будівель.
 - Брак приміщень для активної виховної роботи як у малих, так і у великих групах.
 - Брак площі рекреацій, зокрема загальношкільних просторів.
 - Неналежне облаштування рекреацій.
 - Недостатня гострота контрасту між навчальними зонами і рекреаціями.
 - Закритість шкільної будівлі для громадськості.
 - Брак приміщень для творчого розвитку дитини, демонстрації художньої самодіяльності тощо.

Висновки

Проаналізувавши сучасний стан матеріально-просторового середовища середньої освіти м. Києва, можна зробити висновок, що воно загалом не відповідає вимогам, що до нього ставлять. У плані типології архітектура шкіл грамотно вирішена, хоча і дещо застаріла. Застарілість архітектурного рішення великою мірою маскується невідповідністю чинних нормативів сучасним суспільним уявленням: об'єктивні й суб'єктивні вимоги до архітектури шкільних закладів істотно змінилися з радянських часів, тим часом чинні українські норми мало відрізняються від своїх радянських попередників. Однак архітектурне рішення ЗНЗ дуже часто не відповідає навіть чинним (ідейно застарілим) вимогам. В глобальному плані можна підсумувати, що час змінився, але більшість сучасних шкіл так і залишилися середовищем, створеним для абстрактного учня, спроектованим для обмеженого ряду функцій, визначених державним стандартом.

1. Рішення КМР № 196/5583 від 25.05.11 «Про затвердження Програми «Освіта Києва. 2011–2015 роки». – Режим доступу: <http://kmr.ligazakon.ua>. 2. Рішення КМР № 574/5386 від 30 грудня 2010 року «Про Програму соціально-економічного розвитку м. Києва на 2011 рік». – Режим доступу: <http://kmr.ligazakon.ua>. 3. ДБН В.2.2-3-97. Будинки і споруди. Будинки та споруди навчальних закладів : чинний з 1998-01-01. – К.: Держкоммістобудування України, 1997. – 51 с. 4. Національні рахунки освіти України у 2008–2010 роках: статистичний бюлетень / Державна служба статистики України, 2012. – 67 с.